

Владо С. Милошевић:
етномузиколог, композитор и педагог

ТРАДИЦИЈА КАО ИНСПИРАЦИЈА

Тематски зборник
са научног скупа 2016. године

Бања Лука, 2017.

Академија умјетности Универзитета у Бањој Луци
Академија наука и умјетности Републике Српске
Музиколошко друштво Републике Српске

**Владо Милошевић: етномузиколог, композитор и педагог
ТРАДИЦИЈА КАО ИНСПИРАЦИЈА**

Тематски зборник

За издавача

Проф. др Санда Додик, декан Академије умјетности
Проф. др Рајко Кузмановић, предсједник Академије наука и умјетности
Републике Српске
Доц. др Драгица Панић Кашански, предсједник Музиколошког друштва
Републике Српске

Уреднице зборника

Проф. др Соња Маринковић
Проф. др Санда Додик
Доц. др Драгица Панић Кашански

Рецензенти

Соња Маринковић, Санда Додик, Драгица Панић Кашански, Весна Микић,
Милош Заткалик, Селена Ракочевић, Милорад Кењаловић,
Родна Величковска, Мирјана Закић, Миомира Ђурђановић, Саша Павловић,
Ивана Дробни, Александра Милетић, Слободан Кодела.

Техничка редакција

Софија Вучићевић

Прелом

Дарко Домазет

Дизајн корица

Дамир Омић

Штампа

ART PRINT

Тираж

150

Издавање зборника радова омогућило је Министарство науке
и технологије Владе Републике Српске, Бања Лука, 2017.

ISBN 978-99938-27-25-2 (АУБЛ)

COBISS.RS-ID 7104792

100 ГОДИНА КАСНИЈЕ: РАЗГОВОРИ О СТЕВАНУ СТОЈАНОВИЋУ МОКРАЊЦУ

Милош Браловић

Независни истраживач МА музикологије

E-mail: milosbralovic@gmail.com

Ана Ђорђевић

Универзитет уметности у Београду

Факултет музичке уметности

Мастер студије музикологије

E-mail: anadj91@gmail.com

Бојана Радовановић

Универзитет уметности у Београду

Факултет музичке уметности

Докторске студије музикологије

E-mail: br.muzikolog@gmail.com

Стефан Савић

Универзитет уметности у Београду

Факултет музичке уметности

Мастер студије музикологије

E-mail: stefansavic111@yahoo.com

Сажетак: У оквиру пројекта *100 година касније*, посвећеном стогодишњици од смрти Стевана Мокрањца, а започетом 2014. године, разговарали смо са бројним стручњацима (музиколозима, композиторима, диригентима и теоретичарима) о значају и утицају утемељивачког, композиторског и педагошког рада најзначајнијег српског композитора. На основу материјала прикупљеног кроз интервјуе, направљен је сценарио за филм *Довољно за бесмртност*, који ће бити премијерно приказан у другој половини 2016. године.

Имајући у виду ограничено трајање једног филмског остварења, са једне стране, а, са друге, обимност материјала до којег смо дошли, желели бисмо да прикажемо и осветлимо и оне странице интервјуа и тематске области које неће бити приказане у филму. Сценарио филма базира се на исечцима из интервјуа који су подељени у неколико тематских целина – Стваралаштво, утицај на потоње композиторске генерације, Рецепција, Обележавање годишњице смрти – које ћемо разматрати и овом приликом, али са освртом на интервјуе у целини, како бисмо боље осветлили место Мокрањца у српској култури данас. **Кључне речи:** Стеван Мокрањца, стогодишњица, обележавање, разговори, документарни филм.

О пројекту

Пројекат *100 година касније – ојџеци Мокрањчевој дела*, замишљен је као заједничко остварење младих музиколога, студената мастер и докторских студија музикологије на Факултету музичке уметности Универзитета уметности у Београду. У оквиру овог пројекта у изради је документарни филм *Довољно за бесмртност* у којем ће бити представљено поимање Мокрањца данас, као еминентног композитора српске музичке прошлости, са акцентом на значају његовог дела и утицају на културну сцену оног времена у компарацији са садашњицом, а из визууре савремених музичких уметника и писаца. Такође, будући да приликом израде сценарија за филм мора доћи до селекције сегмената који могу бити искоришћени у одређеном временском оквиру, осетили смо обавезу да пронађемо начин на који ће и остатак драгоценог материјала, информација и идеја наших саговорника доћи до шире публике. Стога, у плану је уређивање и издавање књиге која ће садржати све интервјуе у целости.

Ова група аутора броји неколико пројеката и достигнућа у свом заједничком раду. Међу њима су пројекат младих српских музиколога *Како се сећамо „нашег“ Мокрањца? Рејрезенџације и рецејџације Стевана Свјојановића Мокрањца у српској култури XXI века*, који је реализован на 49. Мокрањчевим данима у Неготину 2014. године у сарадњи са колегама са докторских студија музикологије ФМУ, објављивање заједничких радова у часопису „Мокрањац“ на тему заступљености Стевана Мокрањца у градиву средњих школа (музичких, гимназија и других), те презентације поводом најаве филма *Довољно за бесмртност* на самосталним предавањима или у оквиру студентских трибина (нпр. ФЕСТУМ, 2014). Аутори се такође свесрдно и савесно баве прикупљањем, презервацијом нотног, видео и аудио материјала српских композитора, те њиховим објављивањем путем интернета. Наиме, ова група младих музиколога стоји иза првог канала на YouTube платформи који промовише музику искључиво српских композитора и прве странице која заступа достигнућа српске уметничке и филмске музике на друштвеној мрежи Facebook.

Идеја је потекла од жеље да дамо свој допринос поводом обележавања стогодишњице Мокрањчеве смрти. За филмски медиј смо се одлучили из разлога што постоје бројни написи о различитим аспектима Мокрањчевог стваралаштва, док је визуелна презентација донекле заборављена. Филм је осмишљен као колаж интервјуа са музиколозима, композиторима, диригентима и теоретичарима и снимака Мокрањчеве музике, обogaћен архивским материјалом и фотографијама са манифестација на којима се обележавала

стогодишњица Мокрањчеве смрти. Таква форма учинила нам се изводљивијом за наше услове, и пријемљивијом и интересантнијом од играно-документарног концепта какви су уобичајени и обично не успевају довољно да заинтересују публику. Нисмо желели да романтизовано представимо Мокрањца, већ да кроз нешто динамичнију форму, разговором са нашим уваженим музичким стручњацима, осветлимо траг и наслеђе које је Мокрањац оставио за наредне генерације.

Повод за реализацију представља својеврсна апатија у коју је запала културна јавност у Србији у последњих неколико година. Будући да, осим фестивала Мокрањчеви дани који је сваке године одржава у Неготину, није било организовано и реализовано удружено обележавање годишњице Мокрањчеве смрти на нивоу културних и школских институција, аутори пројекта обавили су бројне интервјуе са музичким стручњацима како би допринели обележавању и на тај начин дали импулс даљим сличним акцијама и пројектима у којима ће учествовати већи број удружених учесника и институција.

У периоду од 2014. до 2015. године завршена је прва фаза пројекта – интервјуисање музиколога, композитора, диригената и музичких теоретичара. Са саговорницима смо желели да, поред осврта на Мокрањчев живот и стваралаштво, разговарамо о питању обележавања годишњице која се тиче нашег највећег композитора, педагога и организатора музичког живота, затим, о утицају који је Мокрањац имао на композиторске генерације које су дошле непосредно након њега, а поготову на оне који данас стварају. Такође, идеја је била и да се из перспективе саговорника сагледа тренутна ситуација у српској култури и преиспита однос стручњака и ширих друштвених кругова према културној баштини. Завршетак филма и коначно премијерно приказивање планирано је за септембар 2016. године, када ће филм бити представљен јавности у Неготину, на фестивалу Мокрањчеви дани. Након тога, планиране су промоције пројекта и филма широм Србије, у образовним установама и установама културе.

Пројекат израђујемо самостално, уз савете и подршку професора са Катедре за музикологију Факултета музичке уметности у Београду, а посебну ахвалност овим путем упућујемо професорки др Соњи Маринковић. На овом месту желимо да споменемо да филм израђујемо у сарадњи са младим режисером из Новог Сада, Стефаном Богнарком, такође колегом студентом, који је ентузијастично прихватио наш позив на сарадњу и задужен је за постпродукцију.

Са задовољством можемо да кажемо да је позив на учешће упућен значајним актерима српске музичке сцене наишао на изузетно позитивне реакције.

Снимања су дала врло интересантне резултате, а оно што нам је било посебно занимљиво и помало неочекивано јесте лични печат који

је свако од учесника дао приликом разговора о теми и личности чији се значај подразумева, а опет, тај значај је на неки начин тешко формулисати из визуре садашњег тренутка.

Разговори са музиколозима

У жељи да широј публици представимо неке од кључних података везаних за живот Стевана Мокрањца, као и да на садржајан, информативан, али пре свега занимљив начин представимо главне карактеристике његовог опуса, одлучили смо се да, управо о овим темама, разговарамо са стручњацима у области музикологије.

Када је у питању место и значај Мокрањчевог дела у српској култури и уметности, према речима др Роксанде Пејовић, у музици XIX века „...Мокрањцу нико не би могао да се приближи ни по концепцији дела, ни по начину рада са народним напевом, као и да је његов свеукупни рад значајан не само за Србију, већ и за Балкан, али у одређеној мери и за европску музику тог периода“.

Када је реч о европској музичкој сцени тог времена мр Биљана Милановић је представила зборник радова под називом *Штеван Штојановић Мокрањац (1856–1914) – иностране концертне турнеје са Београдским џевачким друштвом*, чији је била уредник, а у којем је сагледан завидан број Мокрањчевих турнеја са Првим београдским певачким друштвом.¹

Поред вишеструког значаја који у српској култури има Стеван Мокрањац, у разговору са др Соњом Маринковић смо се дотакли и обележавања стогодишњице композиторове смрти, пре свега, на манифестацију „Осу се небо“, у организацији Мокрањчеве задужбине, где је као једно од најзначајнијих дешавања истакнуто извођење руковети, односно ново читање руковети које нам је представио диригент Бојан Суђић и мешовити хор Радио телевизије Србије. Поред тога, др Бранка Радовић нам је предочила и другу страну обележавања стогодишњице – велика разочарења, настала пошто држава није препознала значај стогодишњице смрти.

Мокрањчев опус представиле су нам др Ивана Перковић (духовна музика), др Тијана Поповић Млађеновић (руковети, односно Мокрањца, који кроз руковети филигрански прецизно изражава ши року палету емоција) и др Ана Стефановић (вокална лирика).

Др Надежда Мосусова је указала на сложеност композиционо-техничког процеса у Мокрањчевом композиторском раду. То је учи-

¹ Реч је о публикацији: Биљана Милановић (ур.). (2014). *Штеван Штојановић Мокрањац (1856–1914) – иностране турнеје са Београдским џевачким друштвом*, Београд: Музиколошки институт Српске академије наука и уметности, Музиколошко друштво Србије.

нила поредећи исказе великих европских композитора као на пример Арнолда Шенберга (Schönberg), према чијем мишљењу народна песма не може да се симфонизује, али наводећи и сопствена искуства, најпре као студента композиције, који је као задатак имао да „...одабере неколико народних песама из зборника народних мелодија и од њих направи руковет“.

Однос између Мокрањца и наредне композиторске генерације био је једна од тема у разговору са више музиколога (као на пример, др Соња Маринковић, др Надежда Мосусова). Но, управо тај однос који композитори успостављају према Мокрањцу у првим деценијама након његове смрти био је тема разговора са др Маријом Масником, чиме смо покушали да скренемо пажњу на то колико су путеви развоја српске културе, уметности и музике били чврсто утемељени делатношћу Стевана Мокрањца.

Враћајући се на место Мокрањца у српској култури и уметности, трагали смо за информацијама о заступљености Мокрањчевих дела у медијима, што нам је предочила др Снежана Николајевић, представивши нам место уметничке музике у медијима, али и занимљивих подухвата прилагођавања музичких дела, у овом случају руковети, телевизијском медију.

Разговори са Диригентима

Прикупљајући грађу за филм желели смо да поред музиколошко-теоријског сагледавања Мокрањчевог живота и стваралаштва, буде представљен и извођачки приступ његовим делима, те смо одлучили да интервјуишемо неколико генерација наших диригента. Са њима смо разговарали о улози и значају различитих музичких и текстуалних компоненти Мокрањчевих световних и духовних композиција у формирању диригентске интерпретације. Дотакли смо се и рецепције Мокрањчевих дела приликом извођења на иностраним турнејама. Било је речи и о статусу Мокрањца ван наших граница, при селекцији програма на интернационалном хорском фестивалу *Europa cantat*, али и у домаћој средини, када су биране хорске композиције које ће се извести на добротворним концертима намењеним за настрадале у поплавама. Такође, причали смо и о наступу здружених хорова у храму Светог Саве поводом обележавања стогодишњице Мокрањчеве смрти.

Маестро Младен Јагушт, несумњиво један од највећих интерпретатора Мокрањчеве музике, причао нам је о њој са много непосредности и животности, са нескривеним одушевљењем и препознатљивом енергијом, спреман одмах да отпева, одсвира или диригује све оно

о чему у том тренутку говори. На тај начин маестро је желео да нам открије 'тајну' своје интерпретације која се заснива на тежњи да се у руковетима, у драматуршком погледу, оствари једна целина у којој до изражаја долази чврста повезаност музике и текста. Она се према мишљењу маестра остварује кроз дубоко разумевање значењског слоја текста, али и правилну акцентуацију речи са односом наглашених и ненаглашених слогова, и инсистирањем на консонантима, јер се тиме ритам речи преноси и на музику. Поредеша песме са ставовима симфоније (лагани, скерцо), маестро Јагушт је истакао да се налик одабиру јединственог темпа за целу симфонију, уз очување различитог карактера појединачних ставова, може на сличан начин размишљати и о одабиру темпа песама у руковетима, чиме се на још једном нивоу подвлачи музичко-текстуално јединство целине.

Маестро Бојан Суђић, такође је нагласио важност третмана текста и драматургије у интерпретацији, рекавши следеће: „Интерпретација Мокрањчевих *Руковеша* пре свега почива на једном високом артизму сваког појединачног гласа у хору. Морате прво доћи до ситуације да хор пре свега пева чисто, стилски уредно, да пева са једним дубоким разумевањем текста, па тек после идемо у правцу оне интерпретације коју диригент може остварити. За мене је у интерпретацији било важно да вратим пре свега текстуалне особине народне песме коју је Мокрањац сасвим добро записао и које не бисмо смели да сметнемо с ума када изводимо Мокрањца, јер Мокрањчеви акценти и акценти у народним песмама нису исти као акценти у данашњем говору, тако да не бисмо смели ни да идемо тим акцентима који у многоме мењају смисао односно мењају саму мелодијску структуру [...] други су, наравно, начини препознавања дараматургије у Мокрањчевим рукавима који нам дају могућност да изаткамо једну озбиљну драму, јер те песме нису случајно одабране и случајно повезане“.

У својој интерпретацији рукавима посебан значај маестро Суђић придао је формирању новог хорског звука, који је у складу са данашњим временом и историјском праксом извођења тј. са повратком „[...] стилским принципима чистоте звука, мањег vibrata, апсолутне перфекције у извођењу [...]“. Тиме је маестро хтео да истакне актуелност Мокрањчеве музике и могућност да се она представи на један модеран начин, што се могло и чути на концертима хора РТС-а током 2014. године.

Када је реч о представљању Мокрањца на модеран начин, музички теоретичар и диригент, Милоје Николић, сматра да Мокрањац може бити читан на „[...] један начин који је суштински Мокрањчев, али није Мокрањац баш онако дословно.“ Наиме Николић је дошао на идеју да направи нове рукавима од песама Мокрањчевих рукавима и

да их сценски постави. Тиме би мултимедијална презентација аранжмана руковети Мокрањца дала једну нову димензију, која је према мишљењу Николића нужна у данашње време.

У погледу рецепције и статуса Мокрањачеве музике у иностранству диригенткиња Тамара Адамов-Петијевић поделила је са нама следећа искуства: „Интересантно ми је недавно искуство с обзиром да радим као члан уметничке комисије при *Europa cantat*, то је највећа хорска асоцијација, на једном састанку када смо правили програме за њихов следећи велики фестивал, где су одлучили, први пут за њихових педесет година рада, да и српска музика буде на радионицама, дакле, не само да се изводи, него да страни хорови раде ту музику и када смо ми делегати из Србије, [...], представљали наше композиторе и давали своје предлоге, и [...] када је дошао ред на Мокрањца, чим се споменуло име девет мађарских диригената и још неки европски диригенти само су штиклирали и рекли идемо даље. [...] када ви осетите да је један ваш композитор [...] не само национално, него и европско име које се подразумева“.

Адамов-Петијевић нам је описала и реакцију публике на једном концерту у Јерусалиму када је са хором изводила Мокрањчеву Трећу статистију, што је веома деликатно с обзиром на тематику Христовог страдања, композиције коју слуша јеврејска публика. Након концерта људи из публике су јој прилазили плачући, а неке жене су говориле како су у музици могле да осете тугу мајке за сином.

Сличну реакцију публике доживео је и Јагушт када је са хором РТБ-а и појцем изводио у Мокрањчеву *Литургију* у Русији. Мокрањчева музика је тада оставила толико снажан и дубок утисак на руску публику, али на и извођаче, да су сви били потрешени и у сузама, испричао нам је маестро.

Какав је значај Мокрањчеве музике и колика је њена заступљеност у домаћој хорској пракси, најбоље су показале две манифестације: *Хорски ђевачи Београда за насџрадале у ѿйѿлавама и 100 ѿдина од смрѿи Мокрањца – здружени хорски ђевачи*.

О првој манифестацији разговарали смо са њеним организаторима, Милицом Јоксимовић и Раданом Јовановићем, студентима дириговња на Факултету музичке уметности у Београду. У жељи да помогну настрадалим у поплавама Милица и Радан су решили да организују два хуманитарна концерта са хорским певачима окупљеним преко друштвених мрежа. Размишљајући о програму, а у недостатку времена и немогућности да се одрже пробе, Милица и Радан су одлучили да буду најзаступљенија дела композитора кога ће највећи број певача моћи да отпева без икакве припреме. Без много размишљања схватили су да је то Мокрањац, тако да су програм од петнаест композиција већином

чинили делови из Мокрањчеве *Литургије* и *Ојела*, као и поједине руковети. Ови концерти који су организовани у мају 2014. године протекли су веома у успешно и били одлична припрема за другу манифестацију, одржаном у храму Светог Саве на стогодишњицу смрти Мокрањца. Тада је импозантан број од близу 1200 здружених хорских певача отпевао Мокрањчеву *Литургију* и *Ојело* под вођством маистра Суђића. Ова манифестација, попут оне претходне, одличан је показатељ присутност Мокрањца у домаћем хорском извођаштву, што је на леп начин сумирао маестро Суђић: „[...] нису сви знали сваку ноту, али је то знање већином распрострањено, и то јесте вероватно сан сваког композитора, да је толико жив сто година после своје смрти“.

Разговори са композиторима удаљеним од Мокрањчеве идеје

Разговарали смо и са композиторима који су стасавали током друге половине XX века, на савременим, односно, модернистичким, авангардистичким, неокласичарским, постмодернистичким и другим композиторским техникама карактеристичним за овај период. Самим тим, они су откривали потпуно другачије изворе инспирације и начине дистрибуције своје музике. При томе мислимо како на нове токове у самој уметничкој (високој, озбиљној) музици, тако и на музику која настаје за сценске потребе и на оне који су посебно уочљива услед промена у медијском погледу, дакле, филмску, телевизијску, радијску/ радиофонијску и другу музику.

Са овим ауторима разговарали смо о Мокрањчевом времену и његовом значају за српску културу данас. Затим, композитори су разматрали стање у музичком образовању из времена њиховог студирања, то јест, сагледавали су однос професора и студената композиције према традицији, уз то се осврнувши на однос државе према културној баштини и културну политику Југославије у другој половини XX века. Такође, као и свим другим учесницима овог пројекта, и композиторима је постављено питање како виде српску културу 100 година после Мокрањца и које је њихово мишљење о значају обележавања овакве годишњице.

Говоривши најпре о свом школовању, композитори су истицали да се Мокрањцу није посвећивало довољно пажње на свим нивоима образовања. Милош Заткалик говорио је о томе како су млади композитори окренути пре свега авангардним и савременим токовима, имали специфичан однос према традицији, духовито приметивши да су је у време студирања и младалачког заноса сматрали чак и „личном увредом“. Младим ауторима који су постепено откривали

авангарду, Дармштат педесетих, Пољску школу шездесетих година XX века, и тако даље, Мокрањчева музика стога и није била превише интересантна. Композитор Зоран Ерић нагласио је да су постојале могућности за додир са хорском музиком путем предмета Хорско дириговање и Познавање хорске литературе, али да је евентуално недостајао бољи увид у значај хармонског језика. На сличан начин о значају Мокрањца у школама говорили су и Исидора Жебељан и Иван Бркљачић, сматрајући да је веома значајно да се буде у контакту са „извориштем“ српске музике како би се разумела и она која потом долази. Зоран Христић је говорио и о, може се рећи, мрачном периоду за Мокрањчеву духовну музику, када се због политике она није могла чути у концертним дворанама већ само на богослужењима.

Када је реч о „изворишту“ српске музике, композитори попут Вастимира Трајковића и Зорана Ерића су посебну пажњу посветили контексту у коме Мокрањац ради и ствара. При томе, Ерић је истакао значај „револуционара“ са краја XIX и почетка XX века у свим областима културе и науке у Србији. Трајковић је, пак, говорио о својеврсном духу времена који одликује и Мокрањчева дела. „Његова музика одаје душу балканске Србије“, рекао је композитор, душу старинског и отменог Балкана, те боје импресионизма. „Ако бисте могли да кажете да је француски импресионизам сав у плаво-зеленим, пастелним тоновима воде и ваздуха. Овде кад погледате, видите да су три основне боје - боје шумадијског села. Земља мало блатњава, мало неуредна, то зеленило и небо, наравно. Али је цела гама окренута више ка смеђем, жућкастом, увелом лишћу, него што одише том атланском свежином којом одише француски импресионизам. Тако исто и Мокрањац има нешто у тим минималним хармонским помацима у односу на европски стандард који га непогрешиво и веома, веома дубоко лоцирају у нешто што је најбоље у нашој психи било.“

Дакле, композитори су се сложили у идеји да, иако ‘мокрањчевска’ хармонија и мелодика можда нису интригантне у времену као што је крај XX и почетак XXI века, оне свакако стоје у темељу српске уметничке музике. На неки начин, свако од ових композитора се обрео у областима хорске и вокалне музике, било духовне, било световне. Када би тако били измештени из својих устаљених стваралачких позиција, они су се окретали Мокрањцу и његовим делима. Да наведемо само неке примере – *Руковешти* Исидоре Жебељан, Гудачки квартет Ивана Бркљачића, хорска композиција *Сила крста* Зорана Христића, и тако даље. Као селектор Трибине композитора, Бркљачић је говорио о једном савременом виђењу Мокрањчеве музике које је представио кинески ансамбл Забрањени град изводећи песму „Пушчи ме“ из Мокрањчеве *Десеће руковешти* на Трибини 2014, када се обележавало

20 година од установљења награде *Штеван Мокрањац* за најбоља савремена дела.

Када је реч о обележавању годишњице и заступљености Мокрањчеве музике на сцени данас, композитори су, разуме се, говорили о манифестацијама и организацијама које су њима блиске. Сви су истакли да је недовољно средстава издвојено за обележавање, те да није било довољно слоге и искрене намере да се на нивоу државе, у свим културним и образовним установама прославе значајни датуми. УНЕСКО је, на пример, уврстио ову годишњицу у најважније јубилеје 2014. године. Међутим, да би се неки дешавања организовала уз подршку ове значајне институције, потребно је било да се укључи, између осталог, и Министарство културе, које није имало слуха за дописе и молбе који су тим поводом стизали на њихову адресу. Христић и Владимир Тошић посебно су назначили колико је важно имати планове стратегије у брендирању најзаслужнијих личности и институција културе, како би људи у нашој земљи, али и шире, препознали тај квалитет.

Разговори са композиторима на Мокрањчевом трагу

Међу композиторима са којима смо разговарали било је оних који истичу да су у свом композиторском раду били, и да су и даље, на Мокрањчевом трагу. То су претежно композитори хорске музике који Мокрањаца сматрају својим узором у компоновању за тај медиј, било да је у питању духовна или световна хорска музика. Управо диригент и композитор Александар Вујић каже да је Мокрањац на њега утицао у пољу хорске музике и истиче да му „у тој музици, барем још увек, нема премца“.

Такође, поједини композитори су навели да су се „обраћали“ Мокрањцу (истраживали, анализирали Мокрањчеву музику) када је требало да компонују неко хорско дело, или хорски став неког дела. Композитор Рајко Максимовић наводи пример свој магистарске композиције у којој је један став написао у „Мокрањчевом хомофонном, хармонском слогу“, што је било потпуно ван духа датог тренутка, али је он сматрао да је у том делу те композиције такав поступак био неопходан.

Композитори су говорили и о извођењу Мокрањчеве музике данас, како код нас тако и у иностранству. Етномузиколог и композитор др Димитрије Големовић је посебно нагласио употребу Мокрањчеве музике у образовању деце, а такође је говорио и о хорском аматеризму у хоровима и певачким друштвима које данас губи на значају а представљало је основу хорског музицирања код нас.

Посвећена је пажња и присуству Морањчевих композицијама на међународним хорским такмичењима у извођењу наших, али и иностраних хорова. Такође, неколико композитора је истакло неколико Мокрањчевих дела као што су *Лишурђија*, *Козар* и „Пушчи ме“ (из *Десеће руке*), што су, како каже Минта Алексиначки, врхунска дела и „да је Мокрањац само њих написао било би сасвим довољно да остане забележен као много добар композитор“. Минта Алексиначки, као и још пар његових колега, посебно су помињали Мокрањчеву *Лишурђију* која је одушевљавала публику у иностранству (нарочито у Русији) и неколико пута добила епитет да је боља од *Лишурђије* Чајковског.

Композитори су говорили упоредо о Мокрањцу као композиторској величини, узору, зачетнику уметничке музике код нас и у региону, али и о односу нашег друштва према таквој величини. Помињани су биографски подаци који недостају (као што су тачни датуми рођења и смрти), као и начини на које је планирано да буде достојно обележена годишњица 2014. године на нивоу целе државе и у оквиру свих музичких институција. Исто тако помињани су и сви „самоорганизовани“ концерти који на којима се изводила Мокрањчева музика целе године у целој земљи, као и композиције које су настајале као омажи Мокрањцу и његовој музици (као што је Деспићева *Почасница* и њене варијанте). Тако композитор Светислав Божић закључује да је „Мокрањчева музика вредност којој се стално враћамо ... иако смо се од њега далеко отклањали и ишли врло модерним правцима ... али негде је он био стални коректор који је враћао нас у ту матичну мелодику ... што га чини стално актуелним“.

Закључак

Овим текстом желели смо да вам представимо преглед целокупног материјала који смо сакупили а који броји тридесет интервјуа са стручњацима из области музичке уметности. Добили смо разноврсну грађу, која садржи велики број различитих мишљења и закључака, као и погледа на Мокрањчев живот и стваралаштво. У покушају да прикажемо место Мокрањца и његовог дела у српској култури данас, сусрели смо се са незавидном ситуацијом у вези са културном политиком у Србији поводом обележавања стогодишњице Мокрањчеве смрти, али исто тако смо наишли на велики ентузијазам појединаца који су уложили велики напор да се стогодишњица обележи.

SUMMARY

100 YEARS LATER: CONVERSATIONS ABOUT STEVAN STOJANOVIĆ MOKRANJAC

Miloš Bralović, Ana Đorđević, Bojana Radovanović, Stefan Savić

We talked to a number of experts (musicologists, composers, conductors, music theorists) within the project *100 Years Later*, conceived in 2014, on occasion of centennial of death of Stevan Stojanović Mokranjac, about the significance and influence of compositional, theoretical, and founding work of the most important Serbian composer. A script for a documentary titled *Reaching Immortality* was made from all the material containing recorded interviews with participants of the project. The documentary will be premiered in the second half of 2016.

Having in mind a restricted duration of this movie on one hand, and the amount of material we recorded on the other, we came to an idea to show and illuminate those interviews which did not make it to the final cut. The script of this documentary is based on sections of interviews which are split into several thematic parts – Works, Influence on the Latter Generations of Composers, Reception, Celebrating the Centennial – which we are going to discuss this time, but with all the recorded material in mind in order to more accurately present the place of Stevan Stojanović Mokranjac in Serbian contemporary culture.

Key words: Stevan Mokranjac, centennial, celebration, conversation, documentary.